

Hayavalla Jaalperi

A. M. Tallgren 1906.

Kertomus n. k. Riittion kulmakunnalla Torttilan kylässä Harjavallan pitäjässä Heinilän Taalperin varsuudella suuella 1906 tehdystä tutkimuksesta.

Kertomukseen kuulu 3 karttaa tai asemapiirrosta ja valokuvia sekä Hist. Mus. Luett. 4718:16, 43-44

Suomen Museossa N° 2 v. 1906 siv. 43-44 tekee allekirjittanut selkoa räästä pronssikauden 5. sen periodin (Monteliuksen) kuuluvasta onnikeltistä, jonka ent. aliepperi Nikolai Ruusunen oli v. 1902 lähettänyt museoon, ja joka tiedonannon mukaan oli löydetty Harjavallan pitäjän Torttilan kylän Tolpin talon Tolperi nimisen torpan luota muutamien hävitetyin jätinraukkiin perijästä. Sittemmin ainettiin allekirjittaneelle toimiksi Harjavallassa käydessään lähemmin ottaa löydöistä ja sen yhteydessä olevista seikoista selvää.

Taalperin - si Tolperin, kuten Ruusunen ilmoittaa - torppa, joka viime keväänä on lunastettu itsenäiseksi palkkatilaksi, sijaitsee kaukana Torttilan kylästä Harjavallan takamailla n. 1 km. Isonmäen torpasta lähellä Paamanmäen tyv. (maist. Rinteen karttaa vuodelta 1905)

paikajaisiin päin samalla matalalla har-
janteella, joka on suuri Saamanmäen
läytköalue ja Riittion kuuluisa kiide-
kiivassuutu. Sen länsipuolella auksaa
suuri Hakkilan tasanko, joka entisai-
kaan varmasti liene ollut murenlahtena.

Kuljettaissa Taalperin torpan o-
hitse 464 askelta l. Ruusun mukaan
408 mtr. Anttilan torppaan päin tullaan
paikalle, josta keltti on löylynyt. Täs-
sä Taalperista tultaissa liin oikealla
puolella nousee mäki verrattain jyr-
kästi ylöspäin, eikä sillä puolelta ole
mitään varaita, ainoastaan kuoppa, josta
santaa on otettu. N. 120 askelen päässä ties-
tä ylöspäin alkaa alava alho. Sen si-
jaan on mahdollista, jopa luultavaa-
kin, että tie itse kulkee varsin N:o 1 osan
ylitse. Kaikkiaan on varaita tässä 4
melkein kiinni tuisissaan, ja lähel-
lä metsässä on vielä 2, joiden asema
selviää kartasta. Harjanne, jotka ne
sijaitsevat, rajattuu niittyalueeseen,
jotka nimenä tällä kohtaa on "Kiiv-
sanperon niitty". Itse kysessä oleva
metsäpalsta kuuluu Torttilan Heini-
län taloon.

Toonssikeltin lähettäjä Ruu-
sunen itse si ollut tavattavissa, sillä
hän oli 1½ vuotta sitte lähtenyt Ame-
rikkaan. Kaikista päätään on hän
hävittänyt kiinteitä muinaisjään-
näkisiä, sillä si ainoastaan Taalperin
kunnasta varasta 3, vaan myös pari muuta
varattalähellä Taalperin asumusta

oli aukasta ja suljattu, ja kaikki
seutulaiset sanoivat varmuudella ar-
velvansa, että sen oli Ruusunen teh-
nyt. Joka tapauksessa olivat, kuten
seutulaiset todistivat ja kuten sel-
västi sammaleista, kivistä y. m. vai-
päättää, varret olleet enintään 2-3
v. avattuina.

Mitä ensimmäkin tulee Ruusu-
sen itsensä lähettämään kelttiin, si-
kukaan tiennyt sen löytäpaikasta
sanoa mitään, joten si vai laata, et-
tä se on löytynyt tieltä, vaan on se
vainut löytäjä varusta. Varmasti on
sen sijaan kuopasta tien taitetta puo-
len löytynyt taimen keltti, kuten jo P. M.
F. M. 1906 nr. 44 mahdollisuutena lausuin-
kin. Kävin nyt Taalperin ent. omista-
jan, Hopun talon nyk. isännän luona.
Tämä sanoi että keltti, joka hänellä
on ollut (vrt. asiakirjoja Top. ark.) var-
masti on taimen kuin se, minkä Ruu-
sunen on taimittanut, ja minkä ku-
van hänelle näytin. Hänen kelttinsä
oli myös ollut korvalla varustettu ja
teräkin oli ollut ulospäin kaareva,
mutta sisällä si ollut ollut valinkoko-
ja, ja sitäpaitsi oli se ollut lähes tuu-
maa pitempi, kuin Ruusunen lähettä-
mä. Lisäksi oli Hopun keltti ollut
koristettu viivoilla, jotka kertomuksen
mukaan ovat kulluunest onnikeltin
keskikohdalta onnikon alle. Minä
sain keltistä siis käsityksen, kuin
olisi se ollut sen tapainen kuin Mon-

Lelius, Svenska Fornsk., 148. - Mitenkä
Hopun keltti silloinkin oli kadonnut,
ks. siitä lähemmin Top. Ark. ja unif N^o
4123, 1.

Hopun keltti oli löytynyt kuopasta
tän pohjaispuolelta, kun siitä hie-
taa oli vedetty maantielle. Se oli huo-
mattu vasta kun lapiolla otettiin
santaa kuormasta, joten ei voitu
sanaa, miten syväällä maassa se oli
ollut. Suoppaa hiukan kaivautin,
mutta tuloksetta.

Taitsi sitä, että Hopun keltti
on uusi arvokas todistus näiden
seutujen pronssiajan kulttuurista,
se samalla vainee antaa viittauk-
sen siitä, mitenkä ne varret, joiden
luota se on löydetty, ovat niin tyh-
jät löydäistä. Itse hautaakin ehkä ei
seurata ole pantu, vaan ovat ne uh-
ratut johonkin paikkaan hautojen
vieressä. Jos näet Ruusun ilmoitus
hän on aman kelttinsä löytöpaikasta
on pikaa, niin on sekin löydetty
tieltä, eikä siis varresta.

Kuten mainittiin, oli näistä
täällä sijaitsevista 6 varresta 3 enem-
män tai vähemmän hävitetty, nimit-
tään kartalle merkityt varret III,
V ja VI. N° III^{uu} näkyi vielä keskellä
suuri laakeista paasista tehty kivi-
arkku. Sen pohjana on ollut joko
paljas, siinä tapauksessa keltaisen
värinen, maa, tai pienet kiviliuskat,
jaita nyt oli pohjalla, mutta jotka

Kumminkin vaiivat alla kiuwasta pu-
rettaessa pohjalle pudonneet. Arkun
itäpuoleisessa päässä on vielä kiwi-
laaka jälellä, leveydeltään 90 cm,
korkeudeltaan 35 ja paksuudeltaan
15 cm. Arkun pitkät sivut ovat teh-
dyt päällekkäin ladotuista lappul-
laan aluvista laakakivistä. Tästä
päätyseinää ei enää ole jälellä, ja
vareesta kasvaa siltä kohtaa val-
tava kaivu. Yksi kattoosaasi on jäl-
lellä, ja on väli sen alasyrjästä
maahan 45 cm. Itse arkun sisäpuo-
lisen leveys on 60 ja pituus noin
185 cm. - Siinä ei enään ollut mi-
tään siincitä t. m. hautakalustoa
jälellä, eikä tietysti vai sanoa, mi-
tä siinä on ollut, mutta rakentus-
taan päätään on vare pronssikau-
den varhommalla osalla. - Itse va-
reen nykyinen suuruus on lähes
12 m. läpimitaten, korkeus 1,10 m.
Vare II oli pahasti hävitetty; siinä
oli keskellä syvä kuoppa, joka
ulottui jotenkin pohjaan asti. Va-
reen suuruus nykyisessä muodos-
saan (reunakiviä ei vainut erätään)
yhdeltä puolelta 7, toiselta 9 m.
läpimitaten.

Vare III: tä oli kaivamalla tur-
meltu kahdelta kohtaa, mutta ei
kuitenkaan kokonaan. Kummom-
kin kaivoksen pohjassa näkyi osa
kiviarkusta, jotka olivat siksi pal-
jo näkyvissä, että vai huomata nii-

den kulkenun eri suuntaan. Länsi-
puolella oleva kulkee idästä län-
teen, jota vastain haakkuiskulmassa
oleva näyttää rakennettu haakosta luo-
teiseen. Vare on kaikista suuvin tämän
ryhmän vareista, läpiseikkaukset-
taan 14 ä 12 m., ja minulla ei ollut sen
vuoksi aikaa sitä tutkia, vaikka se
olisikin ehkä hyvinkin tärpeellistä.

Vare II on pieni ja matala ja
paraiten säilynyt. Sen suuruus on 7
ä 8 m. läpimitaten ja korkeus on 55 cm.

Katsain uelvallisuudeksi tut-
kia varon I, joka on ihan tiin syr-
jässä, koska tie on haettu "syynitiksi",
ja oja sen vuoksi tulee kaivettavaksi
tiin kummallekin puolelle, ja vare näin
tulee tuhotuksi. Ihan tiissä kiinni o-
levaa osaa vareesta on kumminkaan
vainut tutkia, koska kylä tie siinä ta-
pauksessa olisi saattanut tuhista.

Mitattuani ja nivellerattuani
varon alatin työn siirrättämällä pääl-
limmäisest kiuet varon N puolesta, jon-
ka jälkeen pohjakivet kangilla vään-
nettiin pois, niiden alla ollut maa-
lastailla tutkittiin ja lopuksi sel-
lattiin. Sitte tutkittin toinen puoli
samalla lailla, jolloin sen kiuet siir-
rettiin ja tutkitulle alalle. Lopuksi
pantiin ensiksi siirretyt kiuet jäl-
kimmäisten paikalle ja päälle, joten
kiukaasta mikäli mahdollista tuli on-
tisenä kaltainen, samassa kuin työ

sujui verrattain jautuun.

Kivet tässä vareessa, jonka suuruus oli n. 7,5 m. läpimitan ja 0,70 korkeudellaan ja joka pohja-talaltaan oli jätinikin pyöreä, olivat ylimalkaan suuria, useatkin 50 x 70 cm. Vare oli hyvin matala, kiviä vähä päällekin ja maa lähellä; pohjassa oli hyvin ohut 2-4 cm. joskus ei sitäkään, ja sen alla oli keltaisen, koskematon maa.

Minkäänlaisia reunakiviä ei ollut, eikä koko vareessa ollut merkkiäkään haudasta huomattavissa; mahdollista niin ollen väisi olla, että se on syntynyt kenties jaitakuilta antisia vareita hävitettäissä, vaikka sen ylimalkaan vahva sammalpeite todistaa, että se on rakoja tapakutunut ja sen nykyinen ulkomuoto olikin aivan muiden vareiden kaltainen.

Yksi ainoa löytö vareesta tehtiin: varen itäkulmasta, asemapiirroksen X^{llä} merkitystä kahdasta kivien välistä pohjasta uudenaikuisen kiviuran hylsy (L. N. 4718:43)

Tutkitutin vielä varen N° IV saadakseen selville paikan merkitystä. Kypsyyksessä oleva vare oli verrattain hyvin säilynyt. Reunakivet olivat SW puolella jätinikin selvät, mutta O puolella oli rajoista vaikea saada selvää, kun sinne oli varen päättä

aikanaan kiviä heitetty, ja nämä jo osaksi sammalluneet. Varun suuruus oli n. 6,5 m. läpimitaten ja korkeus 63 cm.

Myöskin itse varsi oli sitkeän sam-
malein peitossa. Kun se oli paistettu,
menetettiin tutkimuksessa samoin kuin
edellisinkin suhteet. Tällain huomattiin,
että siinä oli 2 silmäkiveä jokseenkin
lähellä toisiaan, kuten kartasta näkyy.
Silmäkivi N° 1 oli vattava kivi, joka on
lohjennut kahteen osaan. Sen suurin
pituus on 2,70 m. Kivi N° 2 on matala-
lampi, 50 cm. korkea, keskettä harjava.
Suuremman silmäkiven päällä oli mel-
ko suurella alalla hiiliä ja mustaa
maata, mutta seulottaissa siinä ei ha-
vaittu mitään erityistä. Silmäkivien
välissä oli hyvin keltaista maata, ja
jonkun verran sen sisästä oli kivilaa-
ka, jonka suuruus oli 40 x 27 x 6 cm, kun
se paistettiin, tuli sen alla näkyviin
valkeita pehkeitä pestyjä luuta, joi-
ta jonkun verran esiintyi myös kivilaa-
tan ulkopuolella kivien välissä. Sy-
vintään oli luuta 23 cm. alapuolella poh-
jamaan pinnan. — Muualta varun poh-
jassa oli maa enimmäkseen mustaa.
Varsinaisia hiiliä tuli näkyviin 4 si-
paikasta, mutta luuta tai kalustoa ei
muualla tavattu. Varsi oli rakennettu
miehen nostettavista kivistä ja tehty
monasti ikäänkuin kiilämällä, tunke-
malla pinnä kiviä väliin. Lopuksi va-
re laitettiin ontisellen.

Taitoi yllä esitettyjä Ruusunpiirion
pellon niskassa olevaa vaussutua, jota
ei lainkaan mainita Killisen Ulvilan
kirkkokunnan kertomuksessa, on li-
säksi Taalperin torpasta länsietel-
lään toinen vaaryhmä, torpasta n.
10 askelta tien tien oikealla puolella,
joka vie Taalperistä kaivustoon. Kum-
peikin tämän ryhmän vaat on aika-
lailla sammaltunut. Suurempi on n.
12 m. läpimitaten, pienempi n. 8-9 m.
matalampia on hiljan kaivettu, ja arvel-
tiin tätäkin hävitystyötä Ruusun
tekemäksi.

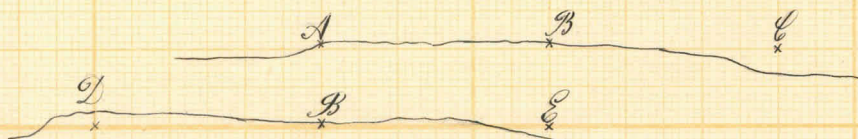
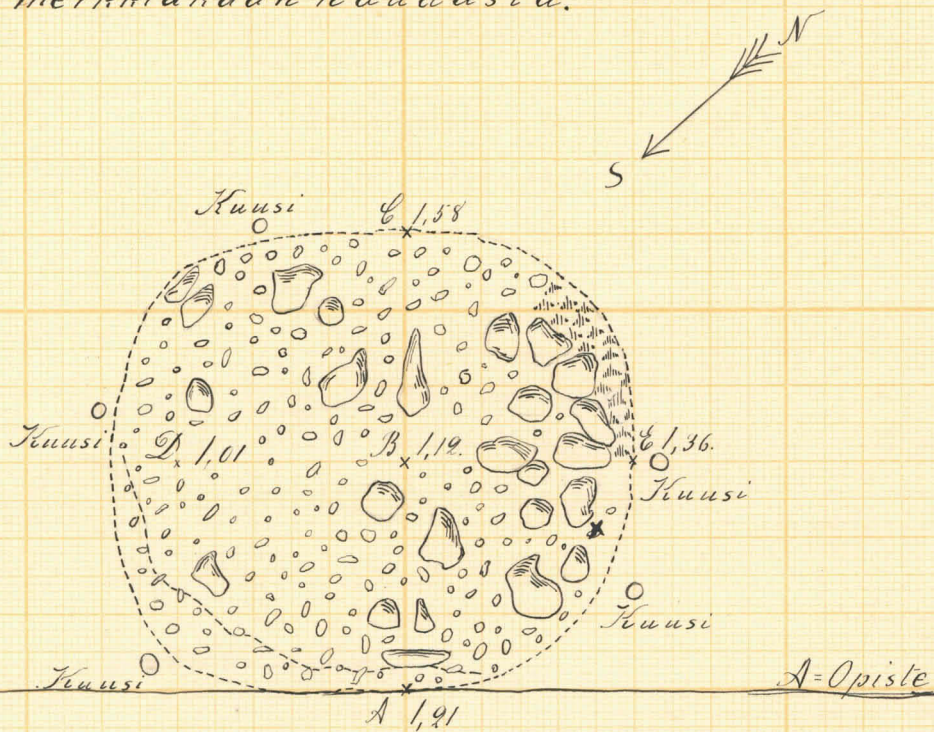
Taitoi vaarita, jotka kaiken ta-
demäkäisyyden mukaan ovat muio-
toja pronssikauden asutuksesta, on
Taalperin torpan luona jälkiä ki-
vikautisistakin viljelyksistä. Tor-
pan asuinrakennuksesta näet i-
tätelään n. 25 askelta tien tai-
sella puolella olevasta matalasta
hiitakuopantapaisesta löysi seu-
ralaiseni lyseolainen M. E. Randell
pari kivikautista saviasian palasta
H. M. l. 4718:16, noin 1 1/2 dm. syvyydestä
nurmen alta. Hiita tässä on keltasta,
paikottain raudanokkasta, kovaa, out-
ta hyvin hienoa. Se on Saamanmäen
läyläpaikasta n. 1 km. vettä pohjai-
seen. Rinne viettää länsietelään ja
on samaa matalaa harjannetta kuin
Saamanmäkikin

Täre N^o1 Harjavallan Torttilan Heinilän
metsässä (ks. kenraalikärttä)

Kivet tavattoman suuria, maa hyvin li-
kellä kellervää. 70x50.

Kartalle merkityt kivet ovat kaikkimaaperäi-
siä, selvä koskematon maa alla. Pohjasora
n 5-4cm. Reunakiviä ei voi erottaa; pohja
on hyvin yläällä ja mustaa kerrosta tus-
kin yhtään

X = raudanpala, kivipuranhylsy
ei merkkiäkään haudasta.

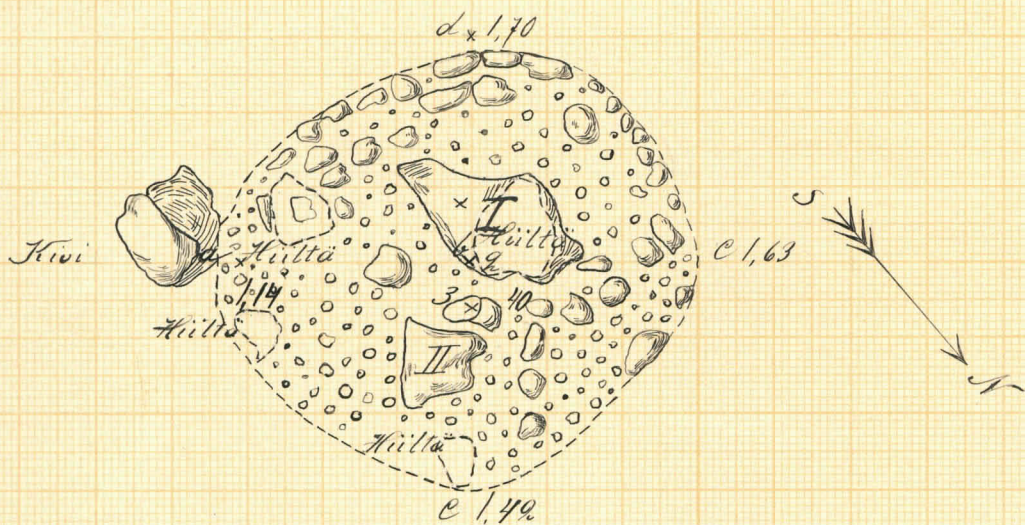
Skala 1m

Talperin torpan takana Hiusanpervon pellon

niskassa oleva vare 4

Silmäkiven juuresta	1,98	huipulta	1,35
silmäkiven I korkeus	63 cm	huilet	1,77
huilet pohjasta	21 cm	huilet 2	1,59
" 2 yli 0 pisteeseen	18 cm	1,93-3 luuta	
" alla 0 " "	23 cm		

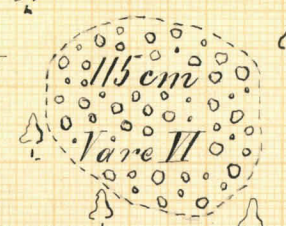
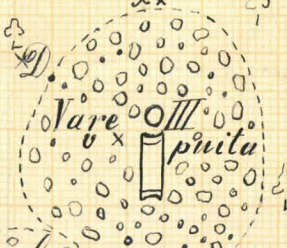
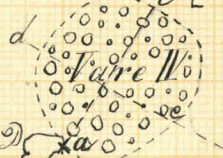
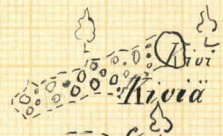
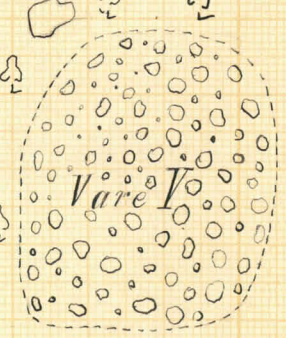
Silmäkivi II 50 cm

2 m

M. 9ta 28/11 07

Kiusanperuon
niitty

Metsää

Metsää

A. mäen syyriä
B. maantie vare I
vare II

Enemmän tai vähemmän
 louhista metsämaata, jonka
 takana n. 120 askelen päässä
 on alava alko
 Hopanpronssikeltti*

A^x 0,12

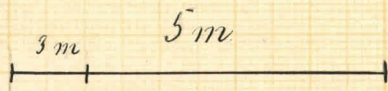

A	Opiste	0,12
B		1,32
r		0,70
s		1,69
t		1,14
Q		1,61
v		1,20
x		2,30

Harjavallan Torttilan Tolvin Heinilän vareseutu
 Talperin torpasta 408 m. koilliseen

kartotti kesällä 1906.
 A. M. Saaregren

Vareet I ja II tutki
 21-22 p Kesäk. 1906.

Harjavalan Taalperin kivaa IV.

A128:49.

Valok. A. M. Falgren 1906.